

Tüli Taevaskojas – salakoopad suures ohus (61)

10. oktoober 2013 10:08

Rein Raudvere

Üha ägedamaid tuure kogub vaidlus, kas Saesaare paisule Taevaskoja lähedal rajada kalapääs või lasta paisjärv ülepea alla ning taastada seal kärestik.

“Kas see pilt ei ole kaunis?” küsib Ain Erik, loodusemees, kes enne pensionipõlve aastakümneid Kiidjärve-Taevaskoja puhkeala arendas. Matkajuhina on ta siiani oma kodukanti huvilistele tutvustanud. Eriku pilk on seda küsides kinni Ahja jõel asuval Saesaare paisjärvel.

Ain Erik ja Kalle Kroon on Saesaare tuleviku osas sedavõrd eri meelt, et ühte paati nad ära ei mahuks

Foto: Raivo Tasso

“Ei ole kaunis! See pilt on koletislik!” vastab Kalle Kroon, meie jõgedes lõheliste elu- ja kudepaikade taastetöödega tegeleva MTÜ Hõrnas juht. “Teie silmale on ta koletislik, aga külalistele ei ole koletislik,” kostab seepeale Erik. Ei ole kahtlust: ühte paati need kaks meest ära ei mahu. Paadis tuleks sõuda üksmeeles. Nii lihtne see põhjus ongi. Nagu sellest kahekõhnest nähtub, on Saesaare paisjärve ümber Põlvamaal lahvatanud äge vastasseis kahe leeri vahel. Ühed tahavad järve alla lasta ning taastada kärestikulise jõe kunagise ilu ja elu. Teised leiavad, et varasemat ilu taastada pole enam võimalik ning järve allalaskmisega võidakse teha uus viga, ja pealegi, kaunis on praegunegi paisjärv.

Viga punalippude ajal

Saesaare hüdroelektrijaam Ahja jõel avati punalippude lehvides ja hurraahüüete saatel 1952. aasta 28. detsembril.

Tekkinud paisjärv mattis osalt enda alla jõe kallastel kõrguvad devoni ajastu liivakaljud. Hävis maaliline kärestik Saesaares, jões olnud kivid lükati kokku tammi muldkehasse ning koos sellega said löögi jõeforelli ja harjuse kudemis- ja elupaigad.

Kui Saesaare jõujaam paarkümmend aastat hiljem seisma jäi, toimis ta mõnda aega muuseumina, kuni 1991 AS Generaator selle uuesti voolu andma pani. Nüüd kavandab Generaator jaama rekonstrueerida, samas peab seadusest tulenevalt rajama tammi juurde kaladele läbipääsu.

Kõik see nõuab elektriijaama kinnistu uut detailplaneeringut, mida ei saa teha ilma keskkonnamõju strateegilise hindamiseta (KSH). Vähem kui kuu aega tagasi Taevaskojas toimunud KSH avalikul arutelul sai uut hoogu aastakümneid paljudel peas mõlkunud mõte paisjärv alla lasta ja taastada jõgi oma kunagises ilus. Samas on lisaks elektritootjale arvukalt poolehoidjaid ka paisjärve säilitajate leiris. Maaleht kutsuski Saesaarde kohapealse mehe Ain Eriku ja tartlase Kalle Krooni oma seisukohti kaitsma.

See on Euroopa raha!

Debatt kujunes vaat et tulisemaks kui enamik praegusi valimisvaidlusi. Mõningadki teravused ja valusasti ütlemised tuli leheloo tarvis mahedamaks siluda.

“See oli küll jäme viga, mis siin omal ajal tehti, aga seda nüüd parandada ja vanasse seisu viia on mu arvates võimatu, pealegi, loodus on selle ära seedinud ja nüüdseks on siia tekkinud ilus metsajärv!” ütleb Erik alustuseks. “Ta on tehisjärv, ei ole metsajärv, need on kaks ise asja!” põrutab Kroon. Erik nõustub, et muidugi on see paisjärv, kuid kuna on metsaga ääristatud, siis sarnaneb igati metsajärvega. Samas ka looduslikult huvitav ning vajaks hoidmist. Sellist liivakivipaljanditega metsajärve teist ei ole, seetõttu on ta lausa haruldus!

Pealekauba on ka nagu minevikumälestis, näitamaks tulevastele põlvedele, et olgem ettevaatlikud.

“Et paneme Stalini monumendi ka püsti hoiatusega, et oleme ettevaatlikud!” võtab

Kroon mõtteniidist kinni. “Stalini monument on muidugi selle asja juures, aga me ei saa teda likvideerida sellega, kui me selle tammi likvideerime. Lisaks on see ka väga kulukas asi,” viib Erik jutu rahale. Mehed on kuulnud, et paisu lõhkumiseks, vee allalaskmiseks, järve mudast puhastamiseks, kärestiku mõningaseks taastamiseks võib kuluda vähemalt 2,5 miljonit eurot.

“Ega see raha meie taskust tule, see tuleb Euroopast, kus on direktiiv, et 2015 peavad vooluveekogud olema heas seisus,” jätab Krooni rahajutt üsna leigeks.

Nagu uppuja pea

Kroon silmitseb paisjärvel kauguses veepiiril paistvaid kaljusid, mis on suuremal või vähemal määral vee all. Ühtekokku on neid liivakivipaljandeid tema teada 28. “Tegelikult on suurem osa Taevaskojast praegu maetudselle mürtsukaliku paisjärve alla, looduslikku ilu näeme vaid jupiti,” ei anna talle vaatepilt rahu. “Mõni neist on sama suur kui Suur Taevaskoda, aga paistab välja veest nagu uppuja pea.” Erik nõustub, et seda pilti muidugi ei ole mis enne elektriijaama. Mõlemad on näinud neid vanadelt piltidelt. “Selliseid paisjärvi nagu see on Eestis sadu, aga taevaskodasid vaid üks,” jätkab Kroon. “Need seal ei ole taevaskojad, igal paljandil on oma nimi. Samas ei ole paljandid seal vee all enam sellised, nagu olid omal ajal, nende jalamid on murenenud ja valgunud-liikunud jõekalda poole,” teab Erik. “Siis on viimane aeg neid päästa, enne kui needki kokku varisevad!” hüüatab Kroon. Kui lasta pais maha ja veere-žiimi muuta, siis mine tea. Just seepärast varisevad needki

kokku, mis seal praegu veel paistavad, avaldab Erik kartust. Ja lisab, et ega seda keegi ka tea.

Kroon kokkuvajumist ei usu.

Nad lihtsalt kuivavad ära ja jäävad siis seisma sajanditeks, on ta veendunud. Lisaks taastub alpijõe tüüpi looduslik kärestik, millist teist Eestis ei ole. "Kärestikku siia enam ei tule, siinpoolne jõepõhja ots on kividest kokku lükatud," hindab Erik olukorda. Kive on vaid ühest servast võetud, seda osa on võimalik taastada, märgib Kroon.

Ta ütleb teadvat ka kivide tagasipaneku efekti. "Olen ise teinud selliseid töid Kesk-Eestis

Vodja jõel. Ja forell saab oma elupaigad ka siin ilusti tagasi."

Erik usub siiski, et tamm jääb alles. Sel juhul on mureks kalapääsude tegemine. Need on küll

keerulised ja kallid, kuid vana olukorra taastamine on igal juhul veelgi kallim.

Uue vea kartus

Paisu suurimaks kahjuks kalandusele peab Kroon jõeforelli ning harjuse kude- ja elupaikade hävitamist. Seda ei mõjuta seal ükski kalatrepp, sest sealsed tingimused ei ole neile hapnikunõudlikele kaladele sobilikud.

Kalatrepid ei hakka lihtsalt tööle. "Pilt, mis järve maha lastes tuleks, on esialgu nii inetu, et ei taha mõeldagi ... põhjas on settinud mudakihid..." ütleb Erik.

"Ega vastsündinu ka esmalt väga meeldiv välja ei näe. Inimese näo saab ta hiljem," vastab Kroon.

Eriku sõnul võeti jõe kallastelt maha 4–5 ha metsa, nüüd tuleks istutada uus. Kuluks sadakond aastat, et see siis kunagisega ligilähedaselt samamoodi oleks. Kui ei istuta, kasvab asemele võsa. "Seda Ahja jõge on ju kilomeetreid, see paisjärv võiks ju ka olla," lisab ta.

"Jõgi, looduse enda looming, taastub ajapikku. Päästame paljandid, kalad tulevad tagasi, rääkimata kärestike ilust. Tammide mahalammutamist ei tasu karta. USAs on lammutatud juba üle 500 paisu," usub Kroon. "Kui kunagi ränk viga tehti, siis tagasi tehes kardan uut viga. Ehk hullematki. Peab tublisti uurima ja arutama ning lahendusi otsima," arutleb Erik. Senikaua, kuni me ei tea täpselt, mida loodus ise selle kohta arvab või mida me arvame teda arvavat, vajab pakilist kordategemist kehvast seisusest tamm ise. Kui sealt peaks vesi metsiku hooga valla pääsema, ei oleks enam järve ega Taevaskodagi.

KOMMENTAAR

ARVO JÄRVET

veeteadlane, keskkonnaekspert, Tartu Ülikool

Keskkonnamõju hinnatakse praegu selleks, kuidas rajada Saesaare paisule kalapääs. Paisjärve tarvis tuleb aga teha eksperttöö, kus arvestatakse ka sotsiaalseid ning majanduslikke tegureid. Ja lõpuks: mis kõik see maksab? Praegu on KSH aruandes ja kalastiku eksperthinnangus toodud ka üpris pinnapealne hinnang.

Kuid teades selliste tööde tegemise kulusid, kujuneb tegelik maksumus mitu korda suuremaks.

Seepärast paisu likvideerimist kui parimat lahendust ei saa praegu välja kuulutada. Kalastikuga seoses on küsimus peamiselt lõhelistele (eelkõige jõeforellile) sobivate kudepaikade taastamises Saesaare veehoidla kohal ja rändetingimuste parandamine.

Seega on Saesaare paisuga seotud harrastuskalastajate ja kitsalt just nende huvi, kes peavad lugu forellipüüdmisest. Kuid harrastuskalastajad saavad kuderände ajal viia kalu paisust ülesvoolu, nagu seda maailmas paljudes kohtades tehakse. Selleks ei pea hakkama suure raha eest paisuja paisjärve kaotama

---

Saesaare paisjärv

- Tekkis Ahja jõel seoses Saesaare hüdroelektrijaama ehitusega 1952. aastal.
- Pindala umbes 54 ha.
- Pikkus 4,5–5,5 km.
- Suurim sügavus – tammi juures 8 m.
- Ääres mitmeid keskdevoni ladestu liivakivipaljandeid.
- Aastast 2000 sõidab suvekuudel paisjärvel lõbusõidulaev Lonny.

Allikas: Vikipeedia

See leht on trükitud Maaleht internetivärvast
Aadress
<http://maaleht.delfi.ee/archive/article.php?id=66876451>